

ATROPOGENIC TOURISM RESOURCES OF RILA - PIRIN DISTRICT

Abstract: Tourist region Northern Black Sea is one of the leading tourist areas in Bulgaria. Natural tourism resources are most importance for the development of tourism in the area, but the focus is increasingly on the absorption and full use of anthropogenic tourism resources. They are a larg group of tourist resources that are created by people, though not necessarily for the needs of tourism.

The purpose of this paper is to valorise and analyze the availability of Northern Black Sea tourist region with anthropogenic tourism resources as well as to assess their importance for the development of tourism in the region.

Author information:

Sevjan Sabrieva

Teacher, PhD

Konstantin Preslavsky - University of Shumen

✉ s.sabrieva@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

Rila – Pirin Region, anthropogenic tourism resources

УВОД

Сутвърдената през 2015 г. Концепция за туристическо райониране на България се обособяват 9 туристически района. Един от значимите за българският туризъм е район Рила – Пирин с административен център гр. Благоевград.

Районът обхваща югозападната част на страната. Релефът на територията е предимно планинско - котловинен. Тук попадат високите ни планини Рила и Пирин. От котловините се открояват Разложка, Гоцеделчевска котловини. В район Рила – Пирин се намират долините на реките Струма и Места.

По – големите реки отводняващи територията са Струма, Места и техните притоци. От Рила планина началото си водят реките Марица и Искър. Районът е изключително богат на циркусни езера. В туристическия район попада един от трите ни национални парка – Рила.

В обхвата на туристическия район попадат 23 общини от четири области:

- Софийска област – Долна Баня, Костенец, Самоков;
- Област Кюстендил – Бобошево, Дупница, Кочериново, Рила, Сапарева баня;
- Област Благоевград – Банско, Белица, Благоевград, Гоце Делчев, Гърмен, Кресна, Петрич, Разлог, Сандански, Сатовча, Симитли, Струмјани, Хаджидимово, Якоруда;
- Област Пазарджик – Белово.

Район Рила – Пирин се поделя на два подрайона – Рила и Пирин. Основната му специализация е планински и религиозен туризъм, а разширената – поклонически, приключенски, екотуризъм, балнеотуризъм, СПА, уелнес туризъм, културно – исторически, фестивален и винен туризъм.

Туристическите ресурси са изключително важен детерминант на туристическата територия и в частност за разглеждания туристически район. Те до голяма степен предопределят нейната популярност, имидж и репутация¹. Водещо значение за развитието на туризма в район Рила – Пирин имат природните туристически ресурси и по-специално

¹ Kabakchieva, D., 2019: Tourism. Communication. Reputation. Shumen University press

планините в лицето на прекрасните ни Рила и Пирин. Те благоприятстват развитието на зимния ски туризъм, също така и на планинския пешеходен и рекреативен туризъм. Все по-голямо внимание през последните години се обръща и на развитието на алтернативни форми на туризъм, които се базират на използването на антропогенни туристически ресурси. С това се цели да се увеличи популярността на региона, разнообразяване на туристическия продукт и не на последно място ограничаване на сезонния фактор за развитие на туризма в региона.

СЪСТОЯНИЕ НА АНТРОПОГЕННИТЕ ТУРИСТИЧЕСКИ РЕСУРСИ

Софийска област има много разнообразни антропогенни ресурси. В район Рила – Пирин попадат само част от общините в областта. Интерес за туристите представляват архитектурните ресурси - културно – исторически комплекс „Цари Мали град” в село Белчин (общ. Самоков), Чадър чешма, Голямата чешма в град Самоков и Старинната римска баня в гр. Долна Баня.

Крепостта „Цари Мали град” е един от обектите в района, към който се насочват значителен брой туристи. Обектът включва късноантична крепост, църковен ансамбъл и зони за отдих и спорт на хълма на Св. Спас.

Районът е популярен със своите минерални извори с лечебна вода. Във връзка с това в миналото около 1700 година на територията на гр. Долна Баня е построена Римска баня. Постройката впечатлява със своята цялост и интериор.

Регионът е богат и на религиозни и културно – исторически ресурси. По отношение на този вид антропогенни ресурси се открояват: римската крепост Траянови врата в Костенец, самоковският девически манастир „Покров Богородичен”, Байракли джамия в Самоков, църквата „Св. Николай”, църквата „Успение на Св. Богородица”, Исторически музей – Самоков, Доспевската къща, Градски музей – Долна Баня, Читалище – паметник „Отец Паисий” и други.

В **област Кюстендил** богатото културно–историческо наследство на региона благоприятства развитието на културния туризъм. Защитените паметници на културата са 1052. От тях паметници със световно значение са 1, национално значение – 35, паметници на културата с местно значение- 218, в ансамбъл – 776, за сведение – 22. От тях 195 са археологически, 710 архитектурни, 54 исторически и 94 художествени.²

Безспорно най – впечатляващия и популярен обект в областта е Рилски манастир. Културно–историческия паметник със световно значение, това е най–големия манастир в страната. Разполага се в Национален парк „Рила” и Природен парк „Рилски манастир”. Манастирът е обект включен в списъка на ЮНЕСКО за световното културно наследство.

Най–посещаваните архитектурни и културно–институционални обекти на територията на **община Дупница** са исторически музей, художествена галерия, часовниковата кула в града. По отношение на религиозните обекти интерес представляват *късносредновековна църква „Св. Спас”, църквите „Св. Богородица” и „Св. Никола”*.

От възпоменателните обекти впечатление правят паметникът - костница на участниците в Междусъюзническата, Балканската и Първата световна война от Седма Рилска Дивизия. Той е открит и обновен през 2001 година от тогавашния президент Петър Стоянов. Други паметници на културата са паметника на загиналите воини през Балканската и Първата световна война и възпоменателни плочи .

Посетителите на **община Рила** могат да се насладят на археологията, архитектурата и историята на обекти от различни епохи. Тук се открояват следните по–значими такива:

1. *Архитектурен комплекс “Бабинска махала” – паметник на културата, който включва:*
  - къщи /частна собственост/ от епохата на Възраждането;
  - Килийно училище, датиращо от 1830 г., възстановено и реставрирано;

²<http://www.kn.government.bg>

- Гробищна църква „Св.Арахангел Михаил” – датира от XII-XIII век. В нея са открити уникални стенописи с изображения на светци от края на XII и началото на XIII в.

2. Градски парк: изложен „Самоков” /съоръжение за рудодобив/ и паметника на Майстор Алекси Рилец – възстановил и съградил Рилски манастир в днешния му вид.

3. Църква „Св. Никола” – датира от 1885 г., паметник на културата.

4. Дом на културно-историческото наследство – от античността до най-ново време.

5. Параклисите „Св. Петка”, „Св. Георги”, „Св. Варвара” и „Св. Троица”.

Културно–туристически маршрут „Кюстендилски регион – средище на древни култури” обхваща общо 14 паметника на културата с изключително висока научно–историческа и архитектурно–художествена стойност от всички културно–исторически периоди от VII в. пр. Хр. до XIX век. Маршрутът включва 4 антични паметници на Пауталия, Римски терми III век, акропол Пауталия IV век, антична и късно–антична крепост на хълма „Хисарлъка”, средновековна „Пиргова кула” (от XIV век), джамия „Ахмед бей”(от 1575 г.), църквата „Св. Георги” – град Кюстендил (от X век).³

Община Сапарева баня е известна със своите минерални бани, благодарение на които разцветът на района се наблюдава още през римския период. Тук се намира най – горещия термоминерален извор на само в България, но и на Балканите. В центъра на Сапарева баня се намира средновековната църква „Св. Никола”, обявена за архитектурен и художествен паметник на културата от национално значение.

Църквата „Св. Никола”, Сапарева баня, личен архив

Интерес представляват и възрожденските църкви „Св. Георги” и „Св. Йоан Богослов”, Сапаревският манастир, Ресиловският манастир, манастир „Св. Стефан” и други.

С реализирането на проект на областната администрация „Регион Кюстендил – кръстопът на осем хилядолетна история и култура”, по програма за развитие на българския културен туризъм, е създадена мрежа от Културно–информационен център в гр. Кюстендил и три бюра в гр. Бобошево, Рила и Паничище. Разработени са два тематични маршрута, подобрени са

³<http://www.kn.government.bg>

основните обекти на културния туризъм, прилежащата им инфраструктура и рекламно–информационна маркировка.⁴

Културно–историческото наследство на *област Благоевград* е с национално значение. Музеите в района са 10 (в община Благоевград - 1 исторически музей, в Банско – 4, в Белица – един исторически, в Гоце Делчев – един исторически, в Петрич – един градски музей, в Разлог – един исторически музей и в Сандански един археологически музей). В областта има 213 църкви, 12 параклиси и 9 манастира. Преобладаващата част от храмовете са действащи. Католически храмове са изградени и действат в с. Ново Делчево (община Сандански) – църква и манастир. За паметници на културата са обявени 2 джамии – в Благоевград и Гоце Делчев.

В **Банско** се намират над 130 архитектурно–исторически паметници на културата. Тук могат да се посетят *къща музей на „Никола Вапцаров”, къща музей „Неофит Рилски”, Рилски метох – иконна експозиция, Велянова къща, Радонова къща*, която е част от историческия музей, *тематична експозиция „Банско–книжовен център”, археологически обект „Късноантичен комплекс за строителна керамика в м. „Св. Иван” край град Банско, археологически обект „Ранносредновековна базилика” в м. „Шипоцко”*.⁵

Музеен комплекс Банско е първият по рода си в рамките на националната музейна мрежа. Оптимално структуриран, той успешно изпълнява задачата си да издирва, съхранява, изучава и представя културни ценности от района в контекста на общобългарското развитие, особено за епохата на Възраждането и освободителните борби. Ценен принос в това отношение имат богатият етнографски материал и резултатите от археологическите разкопки и проучвания.

През 2008 г. в Банско отвори врати *мемориалът на Паисий Хилендарски*. Новопостроената сграда е на мястото, където е била родната къща на великия възрожденец. Така бе осъществена идеята да се направи точно копие на килията в Хилендарския манастир (Атон, Гърция), където Паисий пише „История славянобългарска“ през 1762 г., която се счита за манифест и първопрограма на Българското възраждане. Направена е и възстановка на параклиса „Св. Иван Рилски“, където скромният монах и велик българин е общувал с Бог. Тук посетителите могат да се потопят в обстановката, в която е живял първият български будител, да научат повече за него и великото му дело. Отделено е и място и на достойните му братя – игумена Лаврентий и щедрия дарител Хаджи Вълчо.⁶ Оборудвана е зала за временни изложби, семинари, конференции и други начинания, продиктувани от нарасалите духовни потребности на гостите и жителите на града.

Друга основна забележителност в Банско е църквата „Св. Троица“, един от символите на града. До построяването на храм-паметник „Св. Александър Невски“ в София тя е била най-голямата църква в България.⁷

От 2010 г. в град **Добринище** функционира историко–етнографска сбирка. В нея са експонирани материали, проследяващи историята на селището от древността до наши дни. Минералните извори в района са привличали заселници още в най-стари времена. Особено богат е материалът от римския период, набавен най-вече чрез теренни обхождания и краеведчески проучвания. Приемствеността на населението може да се проследи и чрез експонатите от късната античност и средновековието. Основни акценти са поставени върху революционните борби, книжовната и просветна дейност. Характеристиките на местния бит са показани чрез разнообразен етнографски материал. Добринище е известен курорт, който

⁴ Областна стратегия за регионално развитие на Кюстендил, 2005 – 2015 г.

⁵ Областна стратегия за регионално развитие на област с административен център Благоевград за периода 2005 – 2015 г.

⁶ <https://visit-bansko.bg/>

⁷ Василева, В., Д. Кабакчиева, С. Сабриева, „Антропогенни туристически ресурси на България”, изд. „Химера”, гр. Шумен, 2020 г.

предлага много възможности за практикуване на балнеологичен, климатолечебен и зимен ски туризъм.

На територията на **община Сандански** попада *архитектурно – историческия резерват гр. Мелник*, разположен сред Мелнишките земни пирамиди, както и *Роженския манастир*. Те са обявени за природен и културно – исторически резерват.

Роженски манастир (личен архив)

Най-малкият град в България е един от най-значимите средновековни и възрожденски градове с над 200 паметници на културата. От епохата на Средновековието най-внушителни са:

- Руините в на църквата „Св. Никола“ (IX в. – X в.);
- Крепостта на деспот Алексей Слав;
- Крепостната стена и манастирът „Св. Богородица Спилеотиса“ (XIII в.) на хълма на Св. Никола;
- Частично запазена болярска къща от XIII в.;
- Реконструираната и реставрирана митрополитска църква „Св. Николай Чудотворец“ (XIII в.).

По – характерни възрожденски архитектурни ансамбли, запазени до днес са⁸:

- ансамбълът на десния бряг на Мелнишка река, разположен северозападно от центъра на гр. Мелник. Обхваща римският мост, църквата „Св. Йоан Предтеча“, Воденичаровата, Вълковата, Льолевата, Анговата къщи.
- ансамбълът по двата бряга на Роженски дол до площада, западно от центъра. Обхваща къщите на Николаки Доктор, Гърчевата, Чавковата, Коцевата, Сивовата, Пашовата, както и църквата „Св.Св. Петър и Павел“.
- ансамбълът на десния бряг на Роженски дол, разположен след площада на североизток от центъра. Обхваща Спандониевата, Попташевата, Кемновата къщи.
- ансамбълът на левия бряг на Златолистки дол, югоизточно от центъра. Обхваща църквата „Св. Николай Чудотворец“, турската баня, Кушковата, Керезиевата, Сандъкчиевата къщи.
- ансамбълът на възвишението Разклона, разположен източно от центъра. Обхваща Болярската къща, църквите „Св. Богородица“, Св. Антоний“, Янковата, Кехайовата, Менчевата, Кордопуловата къщи.
- Ансамбълът в подножието в Разклона, разположен източно от центъра. Обхваща църквата „Св. Варвара“, Куртевата и Филипovата къщи.

⁸ Василева, В., Д. Кабакчиева, С. Сабриева, „Антропогенни туристически ресурси на България“, изд. „Химера“, гр. Шумен, 2020 г.

В **община Гоце Делчев** край град Гоце Делчев се намира *римският град Никополис ад Нестум*. Културно–исторически и архитектурни забележителности от различни епохи могат да се видят в селата Лещен, Ковачевица и Делчево. Интерес представляват *възрожденските църкви* в община Симитли и *манастирската църква „Св. Архангел Михаил“* край с. Тросково. Околностите на град **Симитли** са богати на църкви и манастири. Във всяко едно от селищата на общината има църква. Повечето от тях са обявени за паметници на културата с местно значение, а с регионално значение е тази в село Мечкул. *Църквата “Света Богородица”* в град Симитли е построена през 1923 година. Църквата е построена като храм-паметник в чест на загиналите войници от “7-ма Рилска Дивизия” по време на Балканската война. Представлява трикорабна псевдобазилика с притвор и камбанария. Иконите в църквата са рисувани през 1929 г. Интериора разкрива добрия художествен вкус на зографа.

Църквата “Св. Димитър Солунски” в село Брежани е построена през 1847г. Иконите в храма са дарения от хората. Стенописи няма, защото църквата е била опожарявана 2 пъти (от гърците и от турците).

Манастирът “Свети Архангел Михаил” в село Брестово е построен през 1149 г. по уникална технология. Древните майстори споявали камъните с хоросан, напоен с мляко. Предполага се, че слагали още захар и яйца. Манастирът се намира в долината на Стара река в махала Поповска, на около 20 километра от Симитли, под пътя за село Сухострел. Днес от него е останала само църквата.

Църквата “Св. Архангел Михаил” в Горно Ораново е построена през втората половина на XIX в. (паметник на културата). Представлява трикорабна псевдобазилика с балкон, притвор и външна галерия.

Църквата “Св. Св. Петър и Павел” в село Мечкул е паметник на културата, построена през 1892 г. Стенописите и иконостаса са дело на майстори от Банската иконописна школа.

Църквата “Св. пророк Илия” – с. Горна Железница е еднокорабна каменна сграда с полуцилиндричен дъсчен свод. Интересно изработени са дървената рисувана решетка на балкона и рисуваният амвон. Стенописите, на които изобразяват 20 сцени. Те са от 1905г., когато църквата е била възобновена. Рисуваният иконостас е украсен и с едра оцветена резба.

Църквата “Св. Илия” в село Градево е каменна трикорабна псевдобазилика с притвор и балкон над него. Над южния и западния свод има барелефи на дракони. Украсата на интериора е създадена през различни години от четирима зографи с единна тематика, издържана в духа на местната възрожденска традиция.

Храмът “Св. Никола” в село Градево, махала Овнарци е разположен в подножието на планините Рила и Пирин. Той е построен през 1962 г. Църквата е каменна, трикорабна, псевдобазилика с притвор и външна галерия от запад и от юг.

Археологически обекти и места са останките от римски път и трако-римско селище в село Полето. Те са паметник на културата с национално значение. Участъкът от трако-римския път е свързвал Централна Европа и Подунавие с Средиземноморието.

Средновековна крепост, известна като Римската стена се намира близо до град Симитли, в квартал Ораново в Симитлийската котловина.

Област Пазарджик присъства в туристическия район само с една община – Белово. Интерес на територията на общината представлява Беловската базилика. Това е една добре запазена и до днес раннохристиянска църква. Археологическите разкопки започват през 1924 г., а през 1994 г. Базиликата е реставрирана и консервирана, и е отворена за посещения от туристи. В общината се намира и Голямобеловският манастир “Възнесение Господне”. Датира от XIV в. и е продължил да съществува през Първото и Второто българско царство. В с. Аканджиево е запазено килийно училище, което са представени автентични учебни пособия.

Не малък е броят на фолклорните прояви, фестивалите и други, които привличат посетители в региона. Те са особено добра предпоставка за развитието на събитийния и

фестивален туризъм. Особено популярни са *фестивалите „Пирин пее“*, *фестивалите на македонската песен* (Благоевград), *„Пирин фолк“* (Сандански), *Джаз – фестивала в град Банско*, *кукерските празници* и др.

Към съвременните антропогенни туристически ресурси на района се причисляват и 3 аквапарка. Това са *аква клуб „Котвата“* – Сапарева баня; *аквапарк „Регнум“* – Банско; *аквапарк* – Благоевград. Тук се намира и голф игрище *Пирин голф & Кънтри клуб* в Разлог (област Благоевград). Те привличат български и чуждестранни любители на голф туризма, развлекателния и ваканционен туризъм.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Територията на района е изключително изпъстрена от различни антропогенни ресурси, от стари с голяма историческа стойност до най – нови с чисто развлекателни функции. Тук се намира един обектите включени в списъка на ЮНЕСКО, в същото време и най–големият религиозен обект на територията на страната. Това е Рилски манастир.

Район Рила–Пирин е водещ туристически район в страната що се отнася до зимен ски туризъм. Благодарение на природните туристически ресурси добре развити са и балнеолечебния, климатолечебен, екологичен и селски туризъм. Природните богатства на района са предпоставка повечето антропогенни туристически ресурси да имат допълващи функции в туристическия продукт. На тях се базират възможностите за развитие на културния, познавателен, религиозен, събитийен, фестивален и бизнес туризъм. Увеличава се значението на спортните и развлекателните обекти. За съжаление все още няма изготвени цялостни туристически пакети, за някои от тези видове туризъм. Също така голяма част от ресурсите не се използват пълноценно за нуждите на туризма и нямат световна или дори национална популярност.

References:

1. Vasileva, V., D. Kabakchieva, S. Sabrieva, “Anthropogenic tourist resources in Bulgaria”, ed. Chimera, Shumen, 2020
2. Kabakchieva, D., 2019: Tourism. Communication. Reputation. Shumen University press
3. District Strategy for Regional Development of Kyustendil, 2005 – 2015
4. District strategy for regional development of a district with administrative center Blagoevgrad, 2005 – 2015
5. District Strategy for Development of Sofia District, 2014 – 2020
6. District Strategy for Development of Pazardzhik District, 2014 – 2020
7. <http://www.kn.government.bg>
8. <https://visit-bansko.bg/>